TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA QUẢN LÝ VĂN HÓA – NGHỆ THUẬT

TÌM HIỂU
NGHỆ THUẬT CA TRÙ

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP
CỬ NHÂN VĂN HÓA

Giảng viên hướng dẫn : **PGS -TS Phan Văn Tú**
Sinh viên thực hiện : **Nguyễn Thị Thanh Nga**
Lớp : **Quản lý văn hoá 7C**
Niên khóa : **2006- 2010**

HÀ NỘI – 2010.

MỤC LỤC

PHẦN MỞ ĐẦU 4
1.Lý do chọn đề tài 4
2.Đối tượng,phạm vi nghiên cứu 8
3.Phương pháp nghiên cứu 8
4.Lịch sử nghiên cứu 8
5.Nhiệm vụ nghiên cứu của đề tài..... 8
6.Đóng góp của đề tài 9
CHƯƠNG 1: LỊCH SỬ HÌNH THÀNH NGHỆ THUẬT CA TRÙ 9
1.1. Khái quát về nguồn gốc Ca Trù
1.1.2. Lễ hóa tổ Ca Trù
1.1.3. Những khái niệm về Ca Trù
1.1.4. Đặc điểm về tên gọi của Ca Trù
1.2. Không gian văn hóa – Chức năng xã hội của Ca Trù
1.2.1. Chức năng nghi lễ tín ngưỡng
1.2.2. Chức năng nghệ thuật
1.3 Hình thức biểu hiện của Ca Trù
1.3.1. Ca trù cung đình (Hát cửa quyền)
1.3.2. Ca trù dân gian
CHƯƠNG 2: NGHỆ THUẬT CA TRÙ
2.1. Các lối hát Ca Trù
2.1.1. Hát chơi
2.1.2. Hát cửa đình
2.1.3. Hát thi
2.2. Hình thức tổ chức giáo phường Ca Trù
2.3. Những đặc điểm và yêu cầu của nghệ thuật hát Ca Trù
2.4. Lời thơ của Ca Trù
2.5. "Điệu múa bông" – "Báu vật" của nghệ thuật Ca Trù
2.5.1 Giới thiệu về " Điệu múa bông " trong nghệ thuật Ca trù
2.5.2 Gốc tích điệu múa 700 năm tuổi
2.6. Nhạc cụ sử dụng khi hát Ca Trù
2.6.1. Cỗ phách
2.6.2. Đàn đáy
2.6.3. Trống chầu
CHƯƠNG 3 :THỰC TRẠNG – BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ VĂN HÓA CA TRÙ
3.1. Ca Trù – Di sản văn hóa phi vật thể, truyền khẩu của nhân loại
3.1.1 Vẻ đẹp của Ca Trù
3.1.2. Ca Trù – Nghệ thuật độc đáo riêng có của Việt Nam
3.2. Thực trạng hoạt động Ca Trù ngày nay
3.2.1. Tạo dựng các hình thức sinh hoạt và không gian diễn xướng văn hóa cho Ca Trù

3.2.2. Những khó khăn hiện tại
3.3. Những giải pháp, kiến nghị nhằm bảo tồn và phát huy giá trị nghệ thuật Ca Trù
3.3.1. Những giải pháp
3.3.1.1 Chú ý tới việc truyền nghề cho thế hệ trẻ
3.3.2.Những kiến nghị
KẾT LUẬN
PHỤ LỤC

PHẦN MỞ ĐẦU

1.Lý do chọn đề tài

Nghệ thuật dân tộc được kết tinh từ mấy ngàn năm lịch sử dựng nước và giữ nước, vốn vô cùng phong phú, đa dạng và hấp dẫn.Việc tìm hiểu các bộ môn nghệ thuật truyền thống là biểu hiện của tinh thần yêu quê hương đất nước trân trọng những giá trị văn hóa tốt đẹp của dân tộc và trong đó **nghệ thuật Ca Trù** là một bộ môn âm nhạc truyền thống đặc sắc của Việt Nam, có giá trị cao về nghệ thuật và phương diện lịch sử Ca trù thịnh hành từ thế kỷ 15, từng là một loại ca trong cung đình và được giới quý tộc và học giả yêu thích.

Lịch sử phát triển của nghệ thuật ca trù qua các thời kỳ rất phức tạp, thuở sơ khai nó là ban nữ nhạc trong cung vua với tính chất là một loại hình nghệ thuật "cung đình". Với lối "hát chơi" phục vụ cho nhu cầu thưởng thức của một số quan lại, nho sĩ thì nó là một hình thức nhạc thính phòng. Với lối hát cửa đình - hát trước hương án của các vị thành hoàng (trong nhà) và hát cả ngoài sân với đông đảo nhân dân tham dự - nó vừa mang tính chất thính phòng vừa mang tính chất đại chúng. Tuy các lối hát với những bối cảnh diễn xướng khác nhau, nhưng tất cả đều có một điểm chung là các sinh hoạt này luôn luôn có 2 đối tượng: khán giả và diễn viên. Trong đó, diễn viên là những người chuyên nghề ca hát, khác với các loại hình âm nhạc dân gian khác như hò, lý... được diễn xướng trong lúc đang làm việc, không có đối tượng khán giả thưởng thức, chỉ hát cho nhau nghe, có khi tự hát cho mình nghe (như nhạc tài tử Nam bộ). Điều đó tỏ rõ ca trù là một loại hình nghệ thuật chuyên nghiệp mang tính bác học.

Thế kỷ 19 có thể nói là giai đoạn phát triển đến đỉnh cao của nghệ thuật ca trù. Từ nhu cầu muốn thưởng thức những bài thơ của các nhà thơ nổi tiếng hoặc thơ của chính mình, các quan lại trí thức, các nho sĩ đã mời ả đào về tư dinh của mình để hát. Chỉ cần 3 người: một ả đào (vừa hát vừa gõ phách), một kép

(người đánh đàn đáy) và chính chủ nhân vừa làm khán giả, vừa là người cầm chầu (đánh trống). Người cầm chầu vừa điểm trống theo câu hát vừa là người khen, chê, để thưởng, phạt thông qua hiệu lệnh trống. Chỉ cần 3 người cũng đã tạo nên một buổi trình diễn, thưởng thức và thẩm định nghệ thuật trọn vẹn.

Ca trù là một nghệ thuật pha trộn giữa âm nhạc và thơ ca, mỗi buổi hát ca trù là một cuộc trình diễn nghệ thuật mà trong đó cả diễn viên và khán giả đều là nghệ sĩ. Cả hai đều tích cực tham gia vào cuộc diễn, giữa người diễn và người nghe tìm được một sự đồng điệu. Ca trù một thời đã trở thành thú chơi tao nhã của các bậc phong lưu, nho sĩ và là loại hình âm nhạc thính phòng độc đáo của dân tộc Việt Nam.

Khi ca trù thoát ra khỏi những cung vua phủ chúa, trở lại cuộc sống nhân dân với những tổ chức giáo phường, tuy vẫn mang tính chuyên nghiệp nhưng nó được nuôi dưỡng và giữ gìn trong dân gian thông qua những buổi tế lễ ở cửa đình, những hội hè, lễ tiết ở nông thôn. Và cũng chính sự phổ biến rộng rãi ra ngoài nhân dân mà ca trù được các danh sĩ rành âm luật và các tay giáo phường tài hoa bổ sung nhiều lối hát, làm cho ca trù ngày càng phong phú.

Trong đó, hát nói là một lối hát quan trọng của ca trù và lối hát đó đã sản sinh ra một thể thơ mới, đặc biệt của văn học Việt Nam. Nhiều bài hát nói nổi tiếng của Nguyễn Công Trứ, Cao Bá Quát, Nguyễn Khuyến, Dương Khuê, Tản Đà... là những tác phẩm có giá trị đóng góp cho nghệ thuật ca trù và cho cả văn học Việt Nam thế kỷ 19, là mầm mống cho thể loại thơ mới, thơ tự do sau này.

Tài liệu về ca trù sớm nhất là từ thế kỷ XV. Và trong suốt quá trình phát triển từ đó đến nay, ca trù đã qua những thăng trầm biến đổi, lúc vượng lúc suy. Sinh ra trong cái nôi của văn hoá dân gian, nhưng ca trù lại trở thành một bộ môn nghệ thuật bác học vào bậc nhất của nền âm nhạc cổ truyền Việt Nam.

Từ những bức chạm khắc dân gian ở các ngôi đình, chùa rải rác khắp nơi từ

Bắc Bộ đến Thanh Hoá, Hà Tĩnh, từ những bản thác văn bia, đến những thư tịch cổ trong kho tư liệu Hán Nôm, cho thấy một quá khứ phát triển rực rỡ của bộ môn nghệ thuật này.

Từng có thời, ca trù là món ăn tinh thần không thể thiếu đối với các văn nhân trí thức. Tài liệu cổ cũng cho biết, vào thế kỷ 18, ca trù đã được dùng trong nghi lễ đón tiếp ngoại giao cấp nhà nước. Thế kỷ 19 ghi dấu sự phát triển rực rỡ nhất của ca trù, với việc hình thành những "địa danh" nổi tiếng về hát cô đầu như Khâm Thiên, Ngã Tư Sở (Hà Nội). Báo Trung Bắc chủ nhật số 129, năm 1942 cho biết, năm 1938, ngoại ô Hà Nội có 216 nhà hát và gần 2000 cô đầu.

Trong các khu phố có các ca quán ả đào, Khâm Thiên và Ngã Tư Sở là những địa chỉ nổi tiếng vì sự gắn bó với các nhà văn nhà thơ nổi tiếng: Tản Đà, Nguyễn Tuân, Vũ Bằng, Hoài Điệp Thứ Lang, Vũ Hoàng Chương.

Nhà văn Vũ Bằng gọi xóm Khâm Thiên là “cái nôi văn nghệ của Hà Nội”.

TS Nguyễn Xuân Diện đưa ra những chi tiết hết sức thú vị như, trong ca trù ngày xưa, có một cô đầu hát và một cô đầu rượu. Cô đầu rượu tất nhiên không bao giờ hát, mà chỉ phục vụ những nhu cầu "thư giãn" của quan viên (quan viên ở đây là người nghe hát).

Còn cô đầu hát thì không bao giờ tiếp rượu, luôn đi với anh trai hoặc chồng, và lúc nào cũng trong tư thế hết mực đoan trang, kể cả trong cách lấy hơi nhả chữ. Chính vì có một thời hiểu nhầm những quy định nghiêm ngặt này, mà những ca nương bị nghi ngờ, ca trù bị "mang tiếng xấu". Đó cũng là một trong những nguyên nhân dẫn đến sự "suy thoái" của ca trù sau này. Từ sau Cách mạng tháng Tám năm 1945, cùng với một số tàn dư xấu của chế độ cũ, ca trù cũng đã bị quét đi, không thương tiếc.

Cho đến năm 1976, GS Trần Văn Khê mang ca trù đến với thế giới qua việc ghi âm giọng hát của NSND Quách Thị Hồ. Và bà được Hội đồng Âm nhạc

quốc tế của UNESCO và Viện Nghiên cứu quốc tế về Âm nhạc so sánh đã trao bằng danh dự vào năm 1978. Và từ đó tên tuổi của bà cùng tiếng hát ca trù độc đáo của Việt Nam được thế giới biết đến.

Năm 1988, tại Liên hoan Quốc tế Âm nhạc truyền thống ở Bình Nhưỡng, có sự tham gia của 29 quốc gia, băng ghi âm tiếng hát của bà đại diện cho Việt Nam đã được xếp hạng cao nhất. Sau đó, Bà được Nhà nước phong tặng danh hiệu Nghệ sĩ Nhân dân. Cho đến nay, bà là người đầu tiên và duy nhất được phong tặng danh hiệu Nghệ sĩ Nhân dân ngành Ca trù.

Những năm gần đây, nhiều nhóm, nhiều câu lạc bộ ca trù được thành lập và đi biểu diễn nhiều nơi trong và ngoài nước. Nhiều hội thảo, liên hoan ca trù cũng được tổ chức. Nhiều nhà nghiên cứu tâm huyết, những nhà quản lý, các cơ quan chức năng, cũng như những người yêu mến ca trù đang mong muốn sự trở lại của một bộ môn nghệ thuật truyền thống độc đáo, hấp dẫn và tinh tế, thấm đẫm bản sắc Việt.

Trong xu thế hội nhập văn hóa thê giới, nghệ thuật truyền thống đang đứng trước cơ hội và thử thách. Nghệ thuật truyền thông Việt Nam nói chung và Ca Trù nói riêng đang gặp rất nhiều khó khăn trong việc lấy tìm lại vị trí của mình đối với công chúng, thậm trí nghệ thuật ca trù dần như đang bị quên lãng. Điều đó khiến chúng ta không khỏi trăn trở

Và đặc biệt vào lúc 14h45 ngày 1/10 (giờ Việt Nam), Ca trù Việt Nam lại được xướng tên trong danh sách các "Di sản văn hóa phi vật thể cần được bảo vệ khẩn cấp" của UNESCO

-Từ những nhận thức nêu trên,chúng tôi chủ trương tìm hiểu về nghệ thuật Ca Trù ,cố gắng góp phần để bảo tồn, khai thác và phát triển di sản văn hóa của nhân loại. Vì thế tôi đã lựa chọn đề tài " Tìm hiểu nghệ thuật Ca Trù" làm đề tài khóa luận tốt nghiệp của mình.

2.Đối tượng,phạm vi nghiên cứu

-Đối tượng nghiên cứu của đề tài này là nghệ thuật Ca Trù

-Phạm vi nghiên cứu là nghệ thuật Ca Trù nói chung,không phân biệt vùng miền

3.Phương pháp nghiên cứu

-Sưu tầm,nghiên cứu tài liệu

-Phỏng vấn

-Thống kê

-Tham gia trực tiếp

-Khảo sát thực tế

4.Lịch sử nghiên cứu

Cho đến nay,tìm hiểu về nghệ thuật truyền thống nói chung,nghệ thuật Ca trù nói riêng đã được rất nhiều tác giả nghiên cứu và đề cập:

- *"*Việt sử tiêu án" của Ngô Thời Sỹ

- *"*Công dư tiệp ký*"* của Vũ Phương

-"Lịch sử và nghệ thuật Ca Trù"(TS.Nguyễn Xuân Diện)

-"Ca Trù tạp lục"(Viện Hán Nôm)

-"Việt Nam Ca trù biên khảo"(Đỗ Bằng Đoàn - Đỗ Trọng Huề.NXB Văn hóa 1962)

-"Ca Trù thể cách"(xuất bản 1922)

Tuy nhiên,phạm vi giới thiệu ở những tài liệu về nghệ thuật Ca Trù còn hạn chế,hơn nữa qua quá trình sưu tầm tài liệu và khảo sát chúng tôi thấy vẫn còn rất nhiều vấn đề đáng được quan tâm nên chúng tôi đã quyết định lựa chọn đề tài này

5.Nhiệm vụ nghiên cứu của đề tài

-Nghiên cứu,tìm hiểu về nghệ thuật Ca Trù

-Tìm hiểu công tác bảo tồn và phát triển nghệ thuật Ca Trù

-Đưa ra những ý kiến đóng góp nhằm góp phần vào công tác sưu tầm,nghiên cứu,phát triển nghệ thuật Ca Trù trong giai đoạn hiện nay

6.Đóng góp của đề tài

-Khẳng định vốn văn hóa truyền thống Việt Nam rất đa dạng,phong phú và phát triển

-Từ thực trạng tồn tại và phát triển của loại hình này giúp cho ngành văn hóa thấy rõ được vai trò,trách nhiệm của mình,để từ đó đề ra phương hướng phát triển ngành văn hóa

BỐ CỤC CỦA ĐỀ TÀI

Ngoài phần mở đầu và kết luận,đề tài gồm 3 chương chính

Chương 1.Lịch sử hình thành nghệ thuật Ca trù

Chương 2.Nghệ thuật Ca Trù

Chương 3.Thực trạng- Bảo tồn phát huy giá trị văn hóa nghệ thuật Ca trù